

УДК 947.6 (476.5) "1941 – 1943"

А.І. КОРСАК

ЗНІШЧЭННЕ ЯЎРЭЙСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА НА ТЭРЫТОРЫІ ВІЦЕБСКОЙ ВОБЛАСЦІ Ў 1941 – 1943 гг.

У апошні час з'яўляецца шмат публікацый, прысвечаных генацыду яўрэйскага насельніцтва ў гады Вялікай Айчыннай вайны, але ў асвятленні дадзенай тэматыкі закраналася тэрыторыя Беларусі ў агульным. Таму ў артыкуле аб'ектам даследавання з'яўляецца ажыццяўленне "канчатковага вырашэння яўрэйскага пытання" нямецка-фашысцкімі захопнікамі на тэрыторыі Віцебскай вобласці ў 1941 – 1943 гг. Вырашаюцца наступныя задачы: па-першае, аўтарам вылучаюцца этапы ў працэсе знішчэння асоб яўрэйскай нацыянальнасці на тэрыторыі Віцебшчыны; па-другое, даецца аналіз кожнаму з этапаў у ажыццяўленні нацыстамі палітыкі генацыду, накіраванай супраць яўрэйскага народа; па-трэцяе, вызначаюцца агульныя рысы, характэрныя для правядзення акцый па ліквідацыі канцэнтрацыйных лагераў для размяшчэння вязняў-яўрэяў. У дадзеным артыкуле аўтар упершыню спрабуе вызначыць колькасць ахвяр сярод яўрэйскага насельніцтва на тэрыторыі Віцебскай вобласці, знішчаных у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Уводзіны

Падчас другой сусветнай вайны нацысты знішчылі на падуладнай ім тэрыторыі акупіраваных дзяржаў 6 мільёнаў яўрэяў. Гэта была самая трагічная эпоха за ўсю гісторыю яўрэйскага народа. Нацысцкая Германія праводзіла ў адносінах да асоб яўрэйскай нацыянальнасці палітыку татальнага знішчэння, якая атрымала ўмоўную назву "канчатковае вырашэнне яўрэйскага пытання". У адпаведнасці з гэтай палітыкай усе без выключэння яўрэі – мужчыны, жанчыны, дзеці і старыя людзі – былі асуджаны на смерць. Сам факт прыналежнасці да яўрэйскага народа вызначаў на пагібель чалавека.

На жаль, савецкая гістарыяграфія не надавала належнай увагі тэме Халакосту. У крыніцах, прысвечаных дадзенай праблеме, паўсюдна акцыі па знішчэнні яўрэйскага насельніцтва падаюцца як знішчэнне "савецкіх грамадзян", без успаміну аб іх нацыянальнай прыналежнасці. У постсавецкі час на тэрыторыі Беларусі даследаваннем генацыду яўрэйскага насельніцтва займаліся такія навукоўцы, як Э. Іофэ, Р. Чарнаглазава, М. Батвінік, Л. Смілавіцкі, Я. Розэнблат. Але на сённяшні час няма абагульняючага даследавання па рэалізацыі плана "канчатковага вырашэння яўрэйскага пытання", у тым ліку на тэрыторыі Віцебскай вобласці.

Асноўная частка

У працэсе ліквідацыі асоб яўрэйскай нацыянальнасці Віцебскай вобласці можна вылучыць некалькі этапаў.

Першым этапам былі дзеянні карнікаў айнзацгруп і зондэркаманд, паліцэйскіх частак СС, вермахта і мясцовых калабарантаў ужо летам 1941 г.

Другім – канцэнтрацыя яўрэйскага насельніцтва ў гета для наступнага знішчэння (лета – восень 1941 г.).

Трэцім – ліквідацыя вязняў гета ўсходняй часткі Віцебскай вобласці, якая знаходзілася ў зоне тылу групы армій "Цэнтр" (восень 1941 г. – зіма 1942 г.).

Чацвёртым этапам – вясна – лета 1942 г. – з'яўлялася знішчэнне яўрэйскага насельніцтва заходняй тэрыторыі Віцебскай вобласці. Засталася толькі працоўная частка Глыбоцкага гета, якая была ліквідавана ў жніўні 1943 г.

Акцыя па ліквідацыі у тыле групы армій "Цэнтр" 1941 г. "у сувязі з выніку чаго было знішчана 4090 чалавек. СД дана гэта для яўрэйскага нацыянальнага Месцамі масавых расстрэляванняў, Стараўланавіцкіх

У канцы восені 1941 г. ўсходняй часткі Віцебскай вобласці існавання Польшы стараннем гітлераўцаў "12 ліпеня 1941 г. быў утвораны яўрэйскі гета ў Віцебску над яўрэямі, у якім уключаны карнікі, якія пакінулі свае месцы ў некаторы час тры месяцы везлі за мястэчка рыцарскія міні, загнаны туды і жа [7, л. 44].

У пачатку 1942 г. пад кантролем ваеннай адміністрацыі ў канцы студзеня і ў пачатку сакавіда (12 студзеня і 19 сакавіда) Расонах (студзень 1942 г.) і Лепелі (28 лютага 1942 г.) Жудасна гітлераўцаў "Колькасць яўрэяў, загінуўшых у 1942 г., дата не ўстаноўлена, у гэтых лагерах былі забітыя дарогі ўсе яўрэі, якія не мелі дазволу на працу ў гетах знішчэння і паўнамоцтва адпаведна адпаведна. У вёсках і мястэчках вёзлі ў вёскі Чарнаглазава і вёскі безабаронныя людзі

У вёсках Каменна-Польскага насельніцтва. З пачатку 1942 г. пачаўся пераезд яўрэяў з вёсак у гета. У вёсках і мястэчках вёзлі ў вёскі Чарнаглазава і вёскі безабаронныя людзі

У вёсках Каменна-Польскага насельніцтва. З пачатку 1942 г. пачаўся пераезд яўрэяў з вёсак у гета. У вёсках і мястэчках вёзлі ў вёскі Чарнаглазава і вёскі безабаронныя людзі

У вёсках Каменна-Польскага насельніцтва. З пачатку 1942 г. пачаўся пераезд яўрэяў з вёсак у гета. У вёсках і мястэчках вёзлі ў вёскі Чарнаглазава і вёскі безабаронныя людзі

У вёсках Каменна-Польскага насельніцтва. З пачатку 1942 г. пачаўся пераезд яўрэяў з вёсак у гета. У вёсках і мястэчках вёзлі ў вёскі Чарнаглазава і вёскі безабаронныя людзі

А.І. КОРСАК

П'ЎНІЦТВА
ВУБЛАСЦІ

г генацыду яўрэйскага
дадзенай тэматыкі
аб'ектам даследаван-
ня "пытання" нямецка-
1941–1943 гг. Вырашаю-
цы ў працэсе знішчэння
другое, даецца аналіз
ду, накіраванай супраць
характэрныя для пра-
размяшчэння вязняў-яў-
колькасць ахвяр ся-
знішчаных у гады

падуладнай ім тэры-
самая трагічная эпоха
праводзіла ў адносінах
знішчэння, якая атры-
пытання". У адпавед-
ны, жанчыны, дзеці і
пекнасці да яўрэйскага

най увагі тэме Халакос-
на акцыі па знішчэнні
рамадзян", без успаміну
тэрыторыі Беларусі дас-
ся такія навукоўцы, як
эблат. Але на сённяшні
плана "канчатковага вы-
вядзення" з Віцебскай вобласці.

Віцебскай вобласці
дэзеркаманда, паліцэйскіх
1941 г.

гэта для наступнага
Віцебскай вобласці, якая
1941 г. – зіма 1942 г.).

знішчэнне яўрэйскага
сталася толькі працоў-
1943 г.

Акцыя па ліквідацыі яўрэйскага Віцебска азначала пачатак знішчэння ўсіх яўрэйскаў у тыле групы армій "Цэнтр". Ліквідацыя Віцебскага гета пачалася 20 – 25 кастрычніка 1941 г. "у сувязі з пагрозай распаўсюджвання інфекцыйных хвароб", у выніку чаго было знішчана каля 3 тысяч вязняў. 19 снежня 1941 г. было знішчана 4090 чалавек. СД даносіла ў Берлін аб поўнай ліквідацыі канцэнтрацыйнага лагера для яўрэйскага насельніцтва г. Віцебска колькасцю 20 тысяч чалавек [11, с. 149]. Месцамі масавых расстрэлаў сталі: Ілоўскі роў, яўрэйскі могілнік у раёне Пескавацік, Стараўланавіцкіх могілак і г.д. [18, с. 167].

У канцы восені 1941 г. працяг ліквідацыі гета адбываўся і ў іншых гарадах усходняй часткі Віцебскай вобласці. Паводле ўспамінаў відавочцаў, апошнім месяцам існавання Полацкага гета стаў снежань 1941 г. [4, л. 23-24]. З асаблівым стараннем гітлераўцы знішчылі яўрэйскае г.п.Сураж. Па сведчаннях Е.А. Рыко: "12 ліпеня 1941 г. быў акупаваны Сураж, а 2 жніўня гітлераўцы правялі расправу над яўрэямі, у якую складана было паверыць. У гадзіну дня на ўсіх вуліцах з'явіліся карнікі, якія пакінулі свае машыны за мястэчкам і пайшлі рознымі дарогамі. Праз некаторы час тры машыны былі напоўнены мужчынамі, якім далі лапаты і павезлі за мястэчка рыць ямы для сваіх сем'яў, а затым, залажыўшы ў гэтыя ямы міны, загналі туды і жанчын і дзяцей, і падарвалі міны. Недабітых расстрэльвалі" [7, л. 44].

У пачатку 1942 г. ва ўсходняй частцы Віцебскай вобласці, якая была пад кантролем ваеннай адміністрацыі, яўрэі заставаліся толькі ў невялікіх гарадах. У канцы студзеня і ў пачатку лютага 1942 г. акцыі па знішчэнні вязняў гета адбыліся ва Ушачах (12 студзеня 1942 г.) [2, с. 152], Копысі (14 студзеня 1942 г.) [2, с. 94], Расонах (студзень 1942 г.) [2, с. 117], Чашніках (12 лютага 1942 г.) [15, с. 227], Ленелі (28 лютага 1942 г.) [3, л. 179], Верхнядзвінску (люты 1942 г.) [10, л. 85].

Жудасна гітлераўцы расправіліся з яўрэйскім насельніцтвам г.п. Расоны. "Колькасць яўрэйскага насельніцтва ў лагер, даходзіла да 488 чалавек. У студзені 1942 г. дата не ўстаноўлена, у марозны дзень, пад канвоем немцаў і мясцовай паліцыі ўвесь лагер быў выведзены за мястэчка Расоны і непадалёк ад палатна чыгуначнай дарогі ўсе вязні расстраляны з вінтовак і кулямётаў" [4, л. 56].

Працэс знішчэння яўрэйскага насельніцтва Лепельскага раёна праходзіў па ўжо раней адладжанаму механізму. Раніцай 28 лютага 1942 г. квартал гета быў адпалены. У моцны мароз яўрэяў выганялі распранутымі з дамоў, грузілі ў машыны і везлі ў вёску Чарнаручча, дзе былі загадзя падрыхтаваны сіласныя ямы, прызначаныя для забаронных старых людзей, жанчын і дзяцей. Пасля таго, як іх заклаўшы людзьмі, яе засыпалі [3, л. 178].

У мястэчку Камень Лепельскага раёна таксама да вайны жыло яўрэйскае насельніцтва. З пачаткам акупацыі немцы загадалі нашых мясцовым яўрэям знішчаць свае знакі, але ствараць гета не сталі. Магчыма, гэта тлумачыцца неадпаведнасцю высялення, а затым аховы вязняў. 17 верасня 1941 г., сабраўшы ўвесь яўрэйскі населены яўрэйска, на машынах вывезлі ва ўрочышча Баркі, 177 чалавек, у тым ліку жанчын і дзяцей расстралялі [16, с. 184].

Ліквідацыя яўрэйскага насельніцтва г. Верхнядзвінска (Дрысы), яго ваколіц быў праведзена ў пачатку 1942 г. Каб ліквідацыя вязняў гета прайшла без складанасцей, гітлераўцы прымянілі прыём падману, заявіўшы, што іх пераселяць на новы месца жылства. А тым часам на яўрэйскіх могілках рыхтаваліся ямы для пахавання [10, л. 85].

Такім чынам, у зоне тылу групы армій "Цэнтр" на працягу восені 1941 г. – пачатку зimy 1942 г. канцэнтрацыйныя лагеры для ўтрымання яўрэйскага насельніцтва былі ліквідаваны. У першую чаргу ў 1941 г. знішчаліся гета ў буйных гарадах Віцебска, Полацку, Оршы. Для пачатку 1942 г. характэрны ліквідацыя ў

асці ад асоб яў-
ас ажыццяўлення
а заходняй тэры-
лад генеральнай
рэйскага насель-

альнай акругі "Бе-
ра знішчэнне на
42 г. 2653 яўрэй-
Плісы (1 чэрвеня
2 тысячы вязняў
знішчаны гета ў
раведзены акцыі
авек) і Глыбокага

на працягу вясны
яўрэйскія могілкі,
жанчын з дзецьмі,
дзілі на яўрэйскія

а для асоб яўрэй-
л. Дзісна. 2 чэр-
кага. Гітлераўцы
дакументаў", ад-
стралялі.

праву з яўрэйскім
ным, 2181 чала-
карнікамі. Каля
аў, праз іх прала-
алі распрацаваць
спрабаваў збег-
мі [14, с. 265].

азанняў М.Л. Ку-
льны карны полк
м. Друа кіравалі
скай нацыяналь-

еднаць паказанні
1, с. 220]. У пака-
чэрвені 1942 г., а
іх захопнікаў аб-
каля 800 чала-

у існавання гета
ерасні 1941 г. па
гл. Шаркаўшчы-
225]. Верагодна,
аўнай часткі гета

кага рашэння яў-
бласці, што зна-
д былі знішчаны

ў асноўным усе канцэнтрацыйныя лагеры для яўрэйскага насельніцтва. Засталіся толькі гета ў г. Паставы, в. Дунілавічы Пастаўскага раёна і г. Глыбокае, у якім гета праіснавала да лета 1943 г.

Восенню 1942 г. было знішчана Пастаўскае гета [8, л. 45]. Адным з апошніх засталося Дунілавіцкае гета. У лістападзе 1942 г. пачаўся масавы расстрэл яўрэй-аў. За тры дні спецыяльным атрадам лікам 35 чалавек на 4 машынах з г. Глыбокае было знішчана 828 чалавек з 903 [8, л. 35].

На працягу лета – восені 1942 г. ва ўсіх населеных пунктах заходніх раёнаў Віцебскай вобласці яўрэйскае насельніцтва было знішчана поўнасьцю. Так, у гета г. Глыбокае былі пакінуты больш за 2 тысячы яўрэй-аў-рамеснікаў і спецыялістаў. Але сістэматычнае знішчэнне вязняў гета пачалося ўжо ў снежні 1942 г. У канцы мая 1942 г. гітлераўцы раздзялілі гета на дзве часткі. У адной размясцілі спецыялістаў і іх сем'і, у другой – старых, хворых, жанчын з дзецьмі, якім нават не давалі прадуктаў харчавання. Меркавалася, што гэтая частка вязняў у хуткім часе будзе ліквідавана. У ноч на 19 чэрвеня 1942 г. жандармы і паліцаі акружылі другое гета, выгнаўшы яўрэй-аў з дамоў, вывезлі ва ўрочышча Барок (у мірны час гэта было месца для гулянняў і адпачынку), дзе расстралялі. Праз некалькі гадзін пасля першай акцыі карнікі правялі так званую "чыстку", пасля чаго частку людзей знішчылі ў тым жа Барку. Перад расстрэлам прымушалі спяваць і танцаваць. З паказанняў М.В. Шапіры: "Распранутым яўрэй-ам немцы загадвалі класіфікаваць ямы тварам уніз, а затым іх выстрэлам у патыліцу забівалі. Пасля расправы немцы сабралі ўсё адзенне забітых і прадавалі у сваіх магазінах" [4, л. 556]. Усяго было замучана і расстраляна 2200 чалавек [6, л. 25].

У ліпені 1942 г. гебітскамісар выдаў загад, каб усе яўрэі сабраліся ў гета г. Глыбокае. Пры гэтым гебітскамісар, выкарыстаўшы метады падману, запэўніваў, што больш асоб яўрэйскай нацыянальнасці расстрэльваць не будуць. Нават былі выдадзены пропускі членам юдэнрата для паездкі ў лес і вёску, каб яны знайшлі там яўрэй-аў і прывезлі ў лагер. У гэты час Глыбоцкае гета стала своеасаблівым "яўрэйскім" цэнтрам; сюды сабраліся яўрэі з амаль 42 гарадоў і мястэчак: з Друі, Міёр, Празарок, Дзісны, Шаркаўшчыны, Плісы і інш. Правакацыя немцам удалася: яўрэйскае насельніцтва было сабрана ў адным месцы.

21 чэрвеня 1943 г. Г. Гімлер выдаў загад аб ліквідацыі ўсіх пакінутых гета на тэрыторыі Остланда. Працаздольных яўрэй-аў патрэбна было перавесці ў канцэнтрацыйныя лагеры, якія знаходзіліся пад кіраваннем СС. Так, адной з апошніх буйных акцый знішчэння яўрэйскага насельніцтва на тэрыторыі не толькі заходняй часткі, а наогул па ўсёй Віцебскай вобласці ў адпаведнасці з гэтым распараджэннем была ліквідацыя гета г. Глыбокае 13 жніўня 1943 г. [12, с. 235].

Высновы

Такім чынам, можна выдзеліць агульныя рысы, характэрныя для правядзення акцый знішчэння яўрэйскага насельніцтва на тэрыторыі Віцебскай вобласці ў 1941 – 1943 гг.

Па-першае, незалежна ад зоны акупацыі вызначаецца пэўная заканамернасць у паслядоўнасці "канчатковага вырашэння яўрэйскага пытання": спачатку ліквідаваліся гета ў буйных гарадах, а затым – у вёсках і мястэчках, што вызначыла і два асноўныя спосабы знішчэння яўрэй-аў – з дапамогай спецатрадаў (айнзацгруп) і ў створаных цэнтрах знішчэння (гета).

Па-другое, масавае знішчэнне асоб яўрэйскай нацыянальнасці рабілася самымі варварскімі метадамі і сродкамі: прымяненне расстрэлаў, распаўсюджванне эпідэміі, знясільваючая фізічная праца, голад і холад. Забойствы праводзіліся па вызначанай методыцы, былі аднатыпнымі. У правядзенні акцый

знішчэння яўрэйскага насельніцтва ўдзельнічалі прадстаўнікі службаў бяспекі, СД і СС, жандармерыі, ахоўнай паліцыі і вермахта.

Па-трэцяе, утойванне інфармацыі і намераная дэзінфармацыя яўрэйскага насельніцтва перад правядзеннем масавых акцый з мэтай прадухілення ўцёкаў і аказання супраціўлення. Збор яўрэйскага насельніцтва для знішчэння праводзіўся на падставе розных довадаў. Адным з найбольш распаўсюджаных тлумачэнняў для збору, а затым і пераводу ў іншыя лагеры для яўрэйскага насельніцтва з'яўлялася тлумачэнне аб перасяленні ў Палесціну. Так, адбылася транспарціроўка яўрэяў Дзісенскага гета ў Глыбоцкае гета і гета в. Германавічы ў Шаркаўшчынскае гета. Таксама нацысты садзейнічалі падтрымцы ўпэўненасці сярод яўрэйскага насельніцтва ў тым, што жыццё рамеснікаў і працоўных, а таксама іх сямей будзе захавана ў любым выпадку, нават пры правядзенні масавых акцый расстрэлаў (г. Браслаў, г. Глыбокае).

Адным з найбольш складаных пытанняў, якія датычацца гісторыі Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Беларусі, у тым ліку і Віцебскай вобласці, з'яўляецца пытанне аб колькасці знішчанага за гады нямецка-фашысцкай акупацыі яўрэйскага насельніцтва. У літаратуры існуе вялікая розніца ў дадзеных як па колькасці яўрэйскага насельніцтва, так і па колькасці загінуўшых. Што датычыцца Віцебскай вобласці, то на 1 студзеня 1939 г. на яе тэрыторыі пражывала ўсяго 1281238 чалавек, з іх 68950 (5,38%) — яўрэйскае насельніцтва. Па дадзеным на 1 студзеня 1959 г. — 1276113 чалавек, з якіх яўрэяў налічвалася толькі 6012 (0,5%) [18, с. 31].

На падставе архіўных матэрыялаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці і Занальнага дзяржаўнага архіва г. Полацка можна зрабіць выснову, што на тэрыторыі Віцебскай вобласці на працягу 1941 — 1943 гг. знішчана каля 65 тысяч чалавек яўрэйскага насельніцтва. Але гэта лічба не канчатковая. Вельмі складана зараз дакладна назваць пэўную колькасць загінуўшых падчас вайны яўрэяў. Многія архіўныя дакументы змяшчаюць факты расстрэлу савецкіх людзей, не называючы іх нацыянальнасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Ботвинник, М. Памятники геноцида евреев Белоруссии / М. Ботвинник. — Мн.: Беларуская навука, 2000. — 326 с.
2. Винница, Г.Р. Горечь и боль / Г.Р. Винница. — Орша. 1998. — 240 с.
3. Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці. — Ф. 2088. — Воп. 2. — Спр. 3. — Л. 178, 179, 188.
4. Занальны дзяржаўны архіў у г. Полацку. — Ф. 687. — Воп. 1. — Спр. 1. — Л. 23-24.
5. Катастрофа европейского еврейства. Части 3 — 4. / Авт. Дан Михман. — Тель-Авив: Издательство Открытого университета. Израиль, 1995. — 474 с.
6. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). — Ф. 370. — Воп. 1. — Спр. 483. — Л. 15.
7. НАРБ. — Ф. 750. — Воп. 1. — Спр. 224. — Л. 44.
8. НАРБ. — Ф. 845. — Воп. 1. — Спр. 5. — Л. 18.
9. НАРБ. — Ф. 861. — Воп. 1. — Спр. 5. — Л. 25.
10. НАРБ. — Ф. 861. — Воп. 1. — Спр. 13. — Л. 85.
11. Памяць Беларусі: Рэспубліканская кніга / Рэд. кал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; Маст. У.П. Свентахоўскі. — Мн.: БелЭН, 2005. — 592 с.: іл.
12. Памяць: Глыбоцкі раён: Гіст.-дак. хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі / Гал. рэд.: Б.І. Сачанка і інш. — Мн.: БелЭН, 1995. — 453 с.
13. Памяць: Гіст.-дак. хроніка Докшыцкага раёна: Рэд. кал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; Маст. Э.Э. Жакевіч. — Мн.: БелЭН, 2004. — 752 с.: іл.
14. Памяць: Гіст.-дак. хроніка Міёрскага раёна. — Мн.: Беларус. навука, 1998. — 630 с.: іл.

15. Памяць: Гіст.-дак. 542 с.: іл.

16. Памяць: Лепельскі раён: Гіст.-дак. хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі / Гал. рэд.: В.Я. Лавіна, А.І. Мін. — Беларусь, 1998. — 453 с.: іл.

17. Памяць: Гіст.-дак. хроніка Докшыцкага раёна: Рэд. кал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; Маст. Э.Э. Жакевіч. — Мн.: БелЭН, 2004. — 752 с.: іл.

18. Савецкая Беларусь: Гіст.-дак. хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі. — Тэль-Авив, 1995. — 474 с.

Пашкоў Г.П.

100-947-5

БОЙ НА БІ
НІМЕЦА

Гэтыя дзве фотаздымкі з'яўляюцца часткай гісторыі вайны. Яны паказваюць момант, калі вайсковыя часткі вяртаюцца з вайны. Гэтыя фотаздымкі з'яўляюцца часткай гісторыі вайны. Яны паказваюць момант, калі вайсковыя часткі вяртаюцца з вайны.

Айчынам у час вайны, калі ўсё адбывалася ў вайну гістарыяграфіі, калі ўсё з'яўлялася дакументам, калі ўсё было дакументам, калі ўсё было дакументам. Не менш і гэта лічба на працягу вайны, калі ўсё было дакументам, калі ўсё было дакументам, калі ўсё было дакументам. У той жа час у вайну калі ўсё было дакументам.

15. Памяць: Гіст.-дак. хроніка Чашніцкага раёна. — Мн.: Беларус. навука, 1997. — 542 с.: іл.
16. Памяць: Лепельскі раён: Гіст.-дак. хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі / Укл.: В.Я. Ланікіна, А.У. Стальмах; Рэдкал.: В.Я. Ланікіна і інш.; Маст. Э.Э. Жакевіч. — Мн.: Беларусь, 1999. — 640 с.: іл.
17. Памяць: Гіст.-дак. хроніка Шаркаўшчынскага раёна. — Мн.: БЕЛТА, 2004. — 512 с.: іл.
18. *Смиловицкий, Л.Л.* Катастрофа евреев в Беларуси, 1941 — 1944 гг. / Л.Л. Смиловицкий. — Тель-Авив: Амос, 2000. — 432 с.

Паступіў у рэдакцыю 02.04.2007 г.

УДК 947.6

С.Я. НОВІКАЎ

БОЙ НА БУЙНІЦКІМ ПОЛІ: ПОГЛЯД У СВАТЛЕ НЯМЕЦКІХ ДАКУМЕНТАЛЬНЫХ КРЫНІЦ

Упершыню ўводзіцца нямецкая архіўная крыніца аб баявых падзеях пад Магілёвам 12 ліпеня 1941 г. Паказана навуковая значнасць дакумента. Аналізуецца стан сучаснай айчыннай гістарыяграфіі і крыніцазнаўства на прадмет паўнаты выкарыстання дакументальных крыніц для ўсебаковага даследавання баявых падзей на Буйніцкім полі. Апісваецца ход баявых дзеянняў на паўднёва-заходняй лініі дняпроўскага рубяжа. У дэталю паказаны ход баявых дзеянняў трох нямецкіх рот, якія спрабавалі прарваць савецкую абарону ўздоўж шашы Быхаў-Магілёў, паміж Бабруйскай шашой і чыгункай на Гомель, паміж чыгункамі на Гомель і Асіповічы. Прыведзены вынікі баявых дзеянняў. Паводле нямецкага дакумента, на сваім шляху танкавы батальён германскага вермахта сустрэў моцны рубяж супраціўлення, на якім можна стаялі савецкія воіны, выконваючы загад вышэйшага камандавання аб пераўтварэнні Магілёва ў "непрыступную крэпасць".

Айчыннаму чытачу ўпершыню прадстаўлена магчымасць пазнаёміцца з дакументам, які ўтрымлівае шэраг важных звестак аб тым, што з нямецкага боку адбывалася ў ходзе баёў пад Магілёвам 12 ліпеня 1941 г., вядомых у айчыннай гістарыяграфіі як "бой на Буйніцкім полі" [1, с. 315]. Між тым больш чым праз шэсць з паловай дзесяцігоддзяў цікава ведаць, як поўна тыя падзеі адлюстраваны ў навуковых даследаваннях і наколькі гэта адпавядае айчынным і замежным дакументальным і гістарыяграфічным крыніцам? У такім аспекце прапанаваны дакумент носіць адметны характар.

Не меншы інтарэс маюць фактычныя даныя аб баявых дзеяннях пад Магілёвам на працягу "гарачага" суботняга дня. У дзённымі баявых дзеянняў 6-га нямецкага танкавага палка, 2-гі батальён якога якраз і вёў бой на паўднёва-заходніх падыходах да горада на Дняпры, захаваліся рапарты трох танкавых рот (5-й, 7-й і 8-й). Яны з'яўляліся непасрэднымі выканаўцамі загаду камандзіра 3-й танкавай дывізіі, якая ў складзе 2-й танкавай арміі (танкавай групы. — С.Н.) павінна была забяспечыць "прарыв скрозь умацаванні на Дняпры і пачаць наступленне на Смаленск" [2, Вл. 204]. Раніцай 12 ліпеня 1941 г. ад камандзіра дывізіі генерал-лейтэнанта В. Модэля паступае кароткае паведамленне: "Становішча на 6.00: 3-я танкавая дывізія наступае на ворага (так у дакуменце. — С.Н.) на захад ад Дняпра, на паўднёвы захад ад Магілёва" [3, Вл. 3].

У той жа час у ранішнім запісе 2-й танкавай арміі адзначалася, што палявы штаб камандуючага генерал-палкоўніка Г. Гудэрыяна знаходзіўся ў Талачыне,